

*Залужна О. О.,**кандидат філологічних наук,**доцентка кафедри теорії і практики перекладу з англійської мови**Київського національного університету імені Тараса Шевченка,**доцентка кафедри англійської філології**Донецького національного університету імені Василя Стуса**Каземірова А. С.,**магістрантка кафедри англійської філології**Донецького національного університету імені Василя Стуса*

СТРУКТУРНО-МОРФОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НОМІНАЦІЇ ЮВЕЛІРНИХ ПРИКРАС В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Анотація. Наукова розвідка присвячена дослідженню структурно-морфологічних особливостей номінації ювелірних прикрас в англійській мові. Об'єктом дослідження виступають лексичні одиниці, які номінують ювелірні прикраси в англійській мові; предметом вивчення є морфологічна структура зазначених номінацій. Дослідження проведено на матеріалі 150 лексем, дібраних методом суцільної вибірки з лексикографічних джерел.

Установлено, що ювелірні прикраси як частина матеріальної культури людства мають давню історію, що відображається в різноманітті їхніх номінацій та структурних характеристик. З'ясовано, що особливої ваги набуває вивчення саме англійськомовних номінацій через глобальне розповсюдження цієї мови у міжкультурній комунікації. Дане наукове дослідження базується на думці, що термін – це слово або словосполучення, яке номінує поняття певної галузі науки або діяльності людини.

Визначено, що більшість становлять однокомпонентні структури (125 од., 84%); двокомпонентні структури (24 од., 16%) представлені моделями «іменник + іменник», «прикметник + іменник», рідше – «дієприкметник + іменник»; трикомпонентна структура представлена моделлю «іменник + іменник + іменник» (1 од., >1%). Доведено, що в корпусі переважають непохідні одиниці (111 од., 74%), які представлені як питомим англійськими, так і запозиченими лексемами; основною морфологічною моделлю є афіксація (9 од., 6%), де більшість складає суфіксальна модель (7 од., 4,5%); префіксальна (1 од., >1%) та префіксально-суфіксальна (1 од., >1%) модель формують залишкову групу. В афіксальних моделях зафіксовано використання суфіксів *-ry*, *-er*, *-ment*, *-ness* та префіксів *in-*, *over-*; способом словоскладання утворено 5 од., 3,5%.

Ключові слова: ювелірні прикраси, номінація, терміносистема, термін, морфологія, структура, англійська мова.

Постановка проблеми. Ювелірні прикраси посідають важливе місце в культурно-соціальному житті людини, виступаючи не тільки як предмети гардеробу індивіда або мистецькі об'єкти, але й як символи соціального статусу, культурної ідентичності, міжособистісних зв'язків тощо. Сучасний світ неможливо уявити без прикрас, адже на сьогоднішній день ювелірні вироби вважаються невід'ємною частиною повсякденного життя людини та з-поміж іншого використовуються

для того, щоб підкреслити свою індивідуальність та створити власну унікальну репрезентацію у суспільстві [1, с. 100]. Різноманітність форм, стилів та призначень ювелірних прикрас зумовлює широке різноманіття їхніх номінацій в мовному просторі людини.

Із давніх часів прикраси були одним із індикаторів соціального статусу індивіда – людина надягала на себе вироби з унікальних або рідкісних в кожній конкретній спільноті об'єктів (зуби та кістки тварин, пір'я птахів, камені, мушлі тощо) для того, щоб показати свою соціальну перевагу над іншими. Із розвитком технологій стали з'являтися прикраси, виконані з дорогоцінних металів і каменів, які могли собі дозволити тільки фінансово успішні люди. У сучасному світі ювелірні вироби є значно доступнішими, але вони виступають не тільки показником заможності, скільки несуть декоративну функцію [2], дозволяючи кожній людині підкреслити свою іунікальність та декларувати уподобання.

Доволі детально цей аспект вивчення функціонування номінацій ювелірних прикрас розглянуто у низці робіт української науковиці О. В. Цобенко, яка аналізує структуру англійськомовного лексико-семантичного поля «ювелірні прикраси» як фрагмента картини світу [3]. Втім увагу привертає той факт, що авторка зосереджується на вивченні семантичної структури одиниць дослідження, оминаючи питання їхньої морфологічної будови.

У сучасному глобалізованому мультикультурному просторі англійськомовна комунікація носить домінуючий характер [4, с. 1], що обумовлює невпинну наукову зацікавленість у вивченні різних елементів її структури на всіх рівнях та механізмів взаємодії з іншими мовами світу. Аналіз структурно-морфологічних особливостей номінацій ювелірних виробів саме на матеріалі англійської мови є важливим для розуміння того, як різні мовні елементи впливають на сприйняття та функціонування цих прикрас у соціальному та культурному середовищі зокрема українськомовного комунікативного простору, що обумовлює актуальність пропонованої наукової розвідки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Протягом багатьох десятиліть не вщухає дискусія стосовно сутності та статусу термінологічних номінацій в мові, проте ця полеміка почала втрачати свою колишню гостроту, коли все більшого

поширення набула точку зору, згідно з якою термін – це слово або словосполучення, яке номінує поняття певної галузі науки або діяльності людини [5, с. 394]. У рамках вузького тлумачення «термін – це слово або словосполучення, що утворене на базі іменника...» [6, с. 231]. Втім, Т. Р. Кияк піддає сумніву факт, що всі терміни утворюються тільки на базі іменника [7, с. 104]; із ним погоджуються Н. В. Захарчук [8] та М. П. Медведь, які дотримуються точки зору, що такою базою можуть з-поміж іншого слугувати прикметники, дієслова та навіть прислівники [9, с. 9].

На думку М. П. Медведя, більш ускладнені за своєю структурою терміни-словосполучення не можна кваліфікувати як нормальне явище, як типові терміни; це швидше аномалія, якої необхідно уникати [9, с. 133]. Але з огляду на те, що терміносистема є динамічною сутністю, яка невинно еволюціонує, ми погоджуємося з І. О. Федьковою в тому, що використання багатоконпонентних структурних моделей зумовлене відсутністю лаконічнішого відповідника в терміносистемі, а також прагненням якомога точніше передати те чи інше поняття, а компонентна структура терміна не має особливого значення, якщо термін відповідає всім універсальним вимогам до нього [10, с. 297]. У той самий час, О. О. Швайка справедливо зауважує, що зайва багатослівність є недоліком терміну [11, с. 66], тому слід звертати увагу на доцільність використання кластерів у кожному конкретному випадку.

Основним джерелом формування термінологічних систем є термінологізована загальноуживана лексика та запозичення. Дослідники, які конкретизують ці шляхи, пропонують розрізняти три основних способи утворення термінів: 1) утворення похідних або усічених слів (елементи, з яких будується термін, можуть бути, в свою чергу, термінами, які належать до даної термінологічної системи або до будь-якої іншої); 2) використання термінів, які вже існують, або інших лексем шляхом зміни їхнього лексичного значення; 3) запозичення до терміносистеми одиниць, які вже функціонують в іншій мові [12].

А. С. Д'яков та Т. Р. Кияк виділяють більш конкретні способи терміноутворення [13]. По-перше, це пряме запозичення терміноелементів: а) повне (включаючи зовнішню та внутрішню форми); б) неповне (використовуючи лише внутрішню форму). По-друге, використання внутрішніх ресурсів мови: а) утворення похідних слів (сюди належить морфологічний спосіб, зокрема афіксація); б) надання нових значень, що базується на такому процесі як вторинна номінація, всередині якої найпоширенішими є: метафора та метонімія; в) складання основ, внаслідок чого виникають слова-композиції. Творення нового терміна відбувається складанням двох або кількох слів або їхніх основ, з метою найчіткіше назвати наукову реальність, адже термін – це одиниця мови, покликана виражати поняття науки, техніки та інших спеціальних галузей; г) укладання дво-, три- та багатоконпонентних термінів (аналітичний спосіб).

Ф. С. Бацевич називає такий метод методом моделей, коли термін утворюється з декількох морфем, кожна з яких слугує однією з характеристик відповідного матеріалу. Унаслідок цього подібні за принципом дії, засоби, технічні прилади, явища схожі за складом отримують схожі написання та звучання [14, с. 33–34].

Крім зазначених двох способів, А. С. Д'яков, Т. Р. Кияк виділяють ще й третій спосіб побудови нових лексичних одиниць – введення в словниковий склад мови нових слів [13]. О. Б. Мал-

кіна шляхи творення нових термінів вбачає у творенні нових термінів шляхом переосмислення значення; творенні нових термінів від власних імен авторів, винаходів, розробок; творенні термінів-словосполучень або абревіатур [15, с. 559–562].

Отже, для створення нового слова можуть бути використані різні мовленнєві засоби, а «вибір оптимального способу номінації – складний процес, він визначається об'єктивними і суб'єктивними моментами, зовнішніми і внутрішніми факторами» [16, с. 160–161].

Одним із найбільш продуктивних способів термінологічної номінації є термінологізація слів загальнолітературної мови або семантична конверсія. Семантичний спосіб – один із перших словотворчих засобів створення термінологічних найменувань [9, с. 98]. У рамках семантичного способу словотворення відбувається процес вторинної лексичної номінації – тобто, як зазначає Т. І. Панько, «використання вже наявних у мові номінативних засобів у новій для них функції – функції найменування» [16, с. 161].

Безперервно поповнюючи й збагачуючи мову та взаємодіючи з різними лексичними пластами, нова термінологічна лексика у своєму становленні підпорядковується загальним законам і нормам мови, характеризуючись і окремими, властивими їй, особливостями побудови моделей термінів, а конкретні термінологічні системи формуються на базі загальної лексичної системи мови [16, с. 235].

Мета наукової розвідки полягає у дослідженні структурно-морфологічних особливостей номінації ювелірних прикрас в англійській мові, що передбачає аналіз структурних типів термінів. **Об'єктом** дослідження є лексичні одиниці, які номінують ювелірні прикраси в англійській мові. **Предметом** виступає вивчення морфологічної структури зазначених номінацій. **Матеріал** дослідження складається із 150 лексем, дібраних методом суцільної вибірки. **Джерелами емпіричного матеріалу** стали англійськомовні лексикографічні джерела та енциклопедії, а саме All about Jewels. An Illustrated Dictionary of Jewelry та Glossary of Jewelry-Related Terms, Cambridge Dictionary, Collins Dictionary.

Виклад основного матеріалу. Аналіз емпіричного корпусу дослідження дозволяє виділити наступні структурні типи досліджуваних одиниць.

Однокомпонентні номінації очікувано демонструють найвищу продуктивність (125 од., 84% емпіричного корпусу), наприклад: *diadem* 'діадема', *tiara* 'тіара', *hairpin* 'шпилька', *brooch* 'брошка', *medallion* 'медальйон', *cufflink* 'запонки', *locket* 'медальйон', *flatware* 'вироби зі срібла', *jewelry* 'ювелірні вироби', *clasp* 'пряжка', *claw* 'зубець', *chain* 'ланцюжок', *bracelet* 'браслет', *earring* 'сережка', *bead* 'чотки', *millefiori* 'різнокольорове скло', *watch* 'годинник', *signet* 'печатка', *cameos* 'камеї', *mosaics* 'мозаїка', *chaplet* 'вінок', *circlet* 'обруч', *wreath* 'вінок', *gorget* 'горжет', *rosary* 'чотки', *clip* 'кліпс', *pariura* 'париура', *coulomb* 'кулон', *fineness* 'дрібна прикраса', *overfineness* 'вишукана прикраса', *finery* 'вбрання', *sparkler* 'блискуча прикраса', *intreasure* 'коштовності', *adornment* 'прикраса', *treasure* 'коштовності', *trinket* 'брелок', *pendant* 'брелок', *pin* 'булавка', *stickpin* 'булавка', *cameo* 'камея', *amber* 'бурштин'.

Значно меншою продуктивністю характеризуються **двокомпонентні** номінації (24 од., 16%), наприклад: *pearl choker* 'перлинне колье', *pearl necklace* 'перлинне намисто', *wedding*

ring ‘весільна обручка’, *cross necklace* ‘намисто з хрестиком’, *confetti lucite* ‘конфетті люцит’, *ring-shaped earring* ‘сережка у формі кільця’, *eternity ring* ‘перстень вічності’, *molded cameos* ‘формовані камеї’.

Трикомпонентні номінації демонструють низьку продуктивність та фіксуються в поодиноких випадках (1 од., >1%), наприклад: *leather cord jewelry* ‘прикраси зі шкіряного шнура’.

Крім того, в рамках проведеного аналізу було визначено частиномовні (для однокомпонентних) та структурно-модельні (для аналітичних) характеристики номінацій ювелірних прикрас. Отримані результати підтверджують загальну тенденцію до номіналізації терміносистем, адже усі однокомпонентні номінації виражені іменником (125 од., 84%).

Двокомпонентні номінації утворюються за такими моделями: «**іменник + іменник**» (9 од., 6%), наприклад: *cross necklace* ‘намисто з хрестиком’, *confetti lucite* ‘конфетті люцит’, *eternity ring* ‘перстень вічності’; «**прикметник + іменник**» (9 од., 6%), наприклад: *pearl necklace* ‘перлинне намисто’, *wedding ring* ‘весільна обручка’; «**дієприкметник + іменник**» (6 од., 4%), наприклад: *ring-shaped earring* ‘сережка у формі кільця’, *molded cameos* ‘формовані камеї’;

Трикомпонентна модель була представлена структурою «**іменник + іменник + іменник**» (1 од., >1%), зокрема: *leather cord jewelry* ‘прикраси зі шкіряного шнура’.

Непохідні одиниці (27 од., 54%) – лексеми, які складаються з однієї основи, наприклад: *clasp* ‘пряжка’, *trinket* ‘брелок’, *pin* ‘булавка’. Слід звернути увагу на те, що серед непохідних одиниць функціонують назви, утворені за допомогою конверсії, наприклад, *watch* ‘годинник’ (іменник) від дієслова та *pendant* ‘брелок’ (іменник) від прислівника.

Найпоширенішим способом творення синтетичних (однокомпонентних) термінів, а також компонентів аналітичних термінів назв ювелірних прикрас є морфологічний словотвір, який полягає в поєднанні афіксальних морфем з кореневою або похідною частиною слова, слово- чи основоскладанні та абрєвіації. Смысловое значення термінів, утворених морфологічним способом словотвору, виражене переважно мотивувальною основою, в той час як афікси мають узагальнювальне значення. Аналіз емпіричного корпусу дослідження демонструє, що афіксальним способом було утворено 9 од., 6% номінацій, де домінують лексеми утворені **суфіксальним** способом (7 од., 4,5%):

-*ry* (3 од., 2%): *jewelry* ‘ювелірні вироби’, *finery* ‘вбрання’, *rosary* ‘чотки’. Суфікс *-ry* (коротка форма від *-ery*) позначає збірні назви предметів, при чому якщо у номінаціях *jewelry* та *finery* збірність безпосередня (сукупність ювелірних виробів), в лексемі *rosary* збірність набула метонімічно, адже ця одиниця позначає саме одні чотки як виріб, але виріб, зроблений із сукупності намистин;

-*er* (2 од., 1,5%): *sparkler* ‘блискуча прикраса’, *choker* ‘колье’. Суфікс *-er* указує на об’єкт, який здійснює відповідну дію, закладену в кореневій основі;

-*ment* (1 од., >1%): *adornment* ‘прикраса’. Суфікс *-ment* формує віддієслівні іменники і вказує на результат дії;

-*ness* (1 од., >1%): *fineness* ‘дрібна прикраса’. Тут суфікс *-ness* додано до прикметника для утворення іменника на позначення якості.

Префіксальний (1 од., >1%) та **префіксально-суфіксальний** (1 од., >1%) способи не демонструють високої продуктивності і представлені лексемами *intreasure* ‘коштовності’ (пре-

фікс *in-*) та *overfiness* ‘вишукана прикраса’ (префікс *over-* на позначення покращення якості та суфікс *-ness* на позначення якості).

У результаті складання слів або їхніх основ виникають слова-композиції. Через граматичні особливості англійської мови, усі лексеми (5 од., 3,5%), утворені **словоскладанням** в досліджуваному матеріалі є непохідними (афіксів вони не містять), наприклад, *hairpin* ‘шпилька’, *cufflink* ‘запонки’, *flatware* ‘вироби зі срібла’, *earring* ‘сережка’, *stickpin* ‘булавка’.

Висновки. Структурно-морфологічний аналіз номінацій ювелірних прикрас в англійській мові дозволив виявити низьку специфічних особливостей, які впливають на їхню побудову та функціонування в мовній системі.

Більшість термінів, які використовуються для позначення ювелірних виробів в англійській мові, є однокомпонентними, що свідчить про тенденцію до лаконізму та економії мовних засобів і сприяє спрощенню запам’ятовування та вживання цих термінів. Домінування іменників серед номінацій пояснюється тим, що ювелірні прикраси є конкретними фізичними об’єктами. Номінації служать насамперед для позначення цих об’єктів, що підтверджує їхню матеріальну природу.

Результати квантитативного аналізу дозволяють зробити висновок, що абсолютно превалюють однокомпонентні структури (125 од., 84%); двокомпонентні структури (24 од., 16%) представлені моделями «іменник + іменник», «прикметник + іменник», рідше – «дієприкметник + іменник»; трикомпонентна структура представлена моделлю «іменник + іменник + іменник» (1 од., >1%).

У аналізованому емпіричному матеріалі переважають непохідні одиниці (111 од., 74%), які представлені як питомим англійськими, так і запозиченими лексемами. Основною морфологічною моделлю є афіксація (9 од., 6%), де більшість складає суфіксальна модель (7 од., 4,5%); префіксальна (1 од., >1%) та префіксально-суфіксальна (1 од., >1%) модель формують залишкову групу. Способом словоскладання утворено 5 од., 3,5%.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо в розширенні емпіричної бази шляхом залучення інших мов, що дозволить побудувати типологію номінацій ювелірних прикрас та виявити універсальні та специфічні риси. Також перспективним є вивчення еволюції номінацій у діахронічному аспекті, що дасть змогу простежити зміни, які відбуваються у мові під впливом соціокультурних та історичних факторів. Дослідження впливу сучасних тенденцій, таких як глобалізація та цифровізація, на терміносистему ювелірних виробів також представляє значний інтерес.

Література:

1. Lysenko O., Polishchuk O., Honcharuk L., Zaluzhna O., Tychyna I. The Use of Stylistic Means in Modern English-Language Advertising Discourse to Reflect a Person's Appearance. *Eduweb-Revista de Tecnologia de Informacion y Comunicacion en Educacion*. 2023. № 17(1). P. 99–109. <https://doi.org/10.46502/issn.1856-7576/2023.17.01.10>
2. Строченко Л. В. Лексико-семантичне поле «коштовне каміння» в англійській мові та мовленні (лінгвокогнітивне дослідження на матеріалі словників і текстів) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Одеса, 2008. 200 с.
3. Цобенко О. В. Структура лексико-семантичного поля «ювелірні прикраси» в англійській мові. Науковий вісник Одеської національної морської академії. Серія «Записки з романо-германської філології». 2014. Вип. 1(32). С. 139–144.

4. Crystal D. English as a Global Language. Cambridge : CUP, 2003. 212 p.
5. Гринда Ю. Утворення та характерні риси термінологічних одиниць фахової мови геодезії, кадастру та картографії. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. 2010. Вип. 89 (3). С. 393–397.
6. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства. К. : Академія, 2002. 257 с.
7. Кияк Т. Р. Функції та переклад термінів у фахових текстах. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2007. № 32. С. 104–108.
8. Захарчук Н. В. Словник хореографічних термінів. Луцьк : ПВД «Твердиня», 2013. 27 с.
9. Медведь М. П. Поняття нового терміна в сучасній українській літературній мові: основні ознаки, вимоги та особливості. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. 2017. № 44. С. 232–236.
10. Федькова І. А. Використання аналітичного способу для творення хореографічних термінів. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. 2013. Вип. 34. С. 295–298.
11. Швайка О. Деякі проблеми сучасного розвитку української хімічної термінології. *Ukrainica Bioorganica*. 2007. Acta 2. С. 62–69.
12. Жукова Л. В. Особливості терміносистеми аграрного дискурсу. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Філологічні науки*. 2016. Вип. 245. С. 268–274.
13. Д'яков А. С., Кияк Т. Р., Куделько З. Б. Основи термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти. К. : Academia, 2019. 217 с.
14. Бацевич Ф. С. Процес неологізації та динаміка структури семантичного поля. *Мовознавство*. 1980. № 3. С. 54–80.
15. Семенюк І. С. Вторинна номінація як структурний і функціональний елемент мови у сучасній газетній публіцистиці. *Вісник Житомирського державного університету. Філологічні науки*. 2012. Вип. 64. С. 194–197.
16. Панько Т. І. Українське термінознавство. Львів : Світ, 1994. 216 с.

Zaluzhna O., Kazemyrova A. Structural and morphological peculiarities of jewelry nomination in the English language

Summary. The research is dedicated to the study of structural and morphological peculiarities of jewelry nominations in the English language. The object of the research is the lexical units which nominate jewelry items in English, while the subject of study is the morphological structure of these nominations. The empirical database is constituted by 150 lexemes which were selected by continuous sampling from lexicographical sources.

The study found that jewelry, as a part of the human's material culture, has a long history, reflected in the diversity of their nominations and structural features. Currently, the study of English-language jewelry nominations is topical due to the global role of English in intercultural communication. The investigation assumes that the term is a word or phrase which nominates a concept in a specific scholarly area or human activity.

The analysis of the empirical database demonstrates that the majority of the analyzed lexical units are single-component structures (125 units, 84%); two-component structures (24 units, 16%) are represented by models 'noun + noun', 'adjective + noun', and, less frequently, 'participle + noun.' A three-component structure is represented by the model 'noun + noun + noun' (1 unit, >1%). The empirical material of the study demonstrates that most of the units are non-derived ones (111 units, 74%), including both native English and borrowed lexemes. The primary morphological model for word formation is affixation (9 units, 6%), with the majority being suffixal models (7 units, 4.5%); prefixal (1 unit, >1%) and prefix-suffix (1 unit, >1%) models form a residual group. In affixal models, the use of the suffixes *-ry*, *-er*, *-ment*, *-ness*, and the prefixes *in-*, *over-* was registered. Compound words account for 5 units (3.5%).

Key words: jewelry, nomination, terminology, term, morphology, structure, English language.